

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА МОТИВАЦІЯ ВЛАСНОЇ НАЗВИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ДІАЛЕКТНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Пальчевська Олександра Святославівна,

канд. філол. наук

Рівненський інститут відкритого

Міжнародного університету розвитку людини "Україна"

У статті розглянуто діалектні фразеологічні одиниці англійської мови з компонентом власної назви. Основна увага зосереджена на реконструкції національно-культурних образів фразеологізмів, які пов'язуються з експресивною характеристикою зовнішніх чи внутрішніх якостей позначуваного: поведінки, вигляду, способу дії і т.п. Автор постулює, що образна основа фразеологічних одиниць перегукується з фольклорними текстами, народними віруваннями, національним символізмом.

Ключові слова: власна назва, національно-культурна мотивація, характеризуючі фразеологізми, реконструкція образу.

Особливості власних назв та фразеології з онімним компонентом були предметом уваги різних наукових напрямів мовознавства і лінгвопоетики: порівняльно-історичного (В. Джонз, М. Мюллер, А. Мейє, В.В. Іванов, В.П. Нерознак), структурно-семіотичного (П.О. Флоренський, М. Фуко, Ю.М. Лотман), семантичного (О.К. Смирнов, Т.А. Ненашева, А. Вежбицька, С. Кріпке) та комунікативно-когнітивного (О.Ю. Андрієнко, Л.В. Гнаповська, Г.Г. Молчанова, С.В. Львовичкіна, Т. Велентайн, А. Лерер, Р. Цур).

Особливо цікавими, з точки зору вияву конотативних якостей англійської діалектної фразеології, що є практично недослідженою у вітчизняному мовознавстві, можна вважати ФО з компонентом власної назви, які характеризують різноманітні явища, ситуації, обставини, предмети тощо. Причому ФО такого типу характеризують як властивості та якості людини, так і оточуючої дійсності, маючи при цьому яскраво виражений національний характер. Усе це пояснює *актуальність* дослідження, спрямованого на визначення семантико-мотиваційних моделей діалектної фразеології з компонентом власної назви. Переважна більшість таких номінацій мають експресивно-оцінне значення.

Мета даної розвідки полягає у визначенні національно-культурної мотивації фразеологічних одиниць, шляхом реконструкції культурних образів, які передаються власними назвами.

Об'єктом дослідження є англійські діалектні фразеологізми з компонентом власної назви.

Предметом вивчення – особливості національно-культурної мотивації таких номінацій.

Наукова новизна дослідження визначається етнолінгвістичним ракурсом дослідження діалектної фразеології, який дозволив реконструювати базові семантико-мотиваційні моделі.

Власна назва, що виникла у далекому минулому, існує на перетині різних точок зору: відображає уявлення про власну назву, які притаманні людині, що створила цю власну назву, що вжила цю назву у мовленні, тексті а також особливості сприйняття антропонімії та топонімії сучасною людиною, яка звертається до фольклор-

них джерел, пам'яток писемності, діалектного фонду. Власна назва не тільки відображає точку зору номінатора на предмет чи особу номінації, а й сама виявляється об'єктом оцінки (соціокультурної, естетичної, конфесіальної, етнічної) з боку носіїв мови. Суб'єктивне сприйняття власної назви детермінується перш за все естетичним критерієм: благозвучність (асонанс, наявність сонорних і т.д.), культурними та іншими асоціаціями [Супрун 2000], які наповнюють семіотичну сферу імені. Можна виділити наступні типи ФО: нехарактеризуючі, умовно характеризуючі, характеризуючі [Смольников 2005, 119-124].

Позамовна мотивація нехарактеризуючих ФО не визначалась ознаками певної особи чи предмета, а найчастіше була пов'язана з магічними функціями [Толстой, Толстая 2000, 598]. До нехарактеризуючих варто віднести фразеологізми з апотропеїчною (захисною) функцією. Це здебільшого обрядові, календарні назви та терміни, номінації, які відносяться до вербальної магії, благо побажання. Нехарактеризуючими вважаємо також і прокльони. Умовно характеризуючі фразеологізми вміщують не прямі характеристики, а відношення носіїв мови до предмета чи особи, відображають часову, ситуативну ознаку власної назви.

До групи характеризуючих ФО відносимо номінації, які пов'язуються з експресивною характеристикою зовнішніх чи внутрішніх якостей означуваного: поведінки, вигляду, способу дії і т.п. Такі номінації наділені більш чи менш постійною ознакою, що дає змогу реконструювати національно-культурні образи, які лежать у їхній основі. За способом утворення превалюють метафоричні фразеологізми та фразеологізми-порівняння, які встановлюють схожість ознаки того, що номінується з людьми, місцями, тваринами, предметами, міфічними істотами і т.п. Їхньому виникненню зазвичай передувала поява прецедентних позначень людини чи місця за подібністю зовнішнього вигляду, якостей, характеристик живого чи неживого предмета.

З-поміж характеризуючих ФО виокремлюються наступні групи номінацій за семантичною ознакою.

Інтелект. На позначення дурної людини використовується номінація: *a daft Watty* (буквально нерозумний Уотті) [ED2, 9], де Уотті пестливе від імені Уолтер, зустрічається також у композиті *Watty-handed*, зі значенням лівша [ED6, 404] та ФО *to look like Watty to the worm* (дивитися як Уотті на черв'яка) – мати вигляд, який висловлює огиду [ED6, 404], що підтверджує використання антропоніма у номінаціях, які відносяться до низу оцінної шкали. Номінація також зустрічається у формі *a dafty Whatty*, дурень, незграбна людина [ED2, 9]. В ФО *Duke's-headed fool* (дурень з герцогською головою) "дурна людина" відбувається антропонімізація компонента *Duke* – Герцог, який позначає соціальний статус [ED2, 203]. *Tom boy* (хлопець Том) – "людина, яка поводить по-дурному", друге значення ФО – "розпусник" [ED6, 184]. Говорячи про дуже дурну людину, вживають також паремію *as wise as Walton's calf who ran nine mile to suck a bull* (такий же мудрий як теля з Уолтона, яке пробігло дев'ять миль щоб посмоктати бичка) [ED6, 373]. Номінація виникла в районі Есекса та часто використовується в інших місцевостях у контексті селищ з назвою *Waltham*. Свартенгрэн Т. Хілдінг вважає, що оригінальне значення паремії було спотворене – теля належало Уоолтонському абатству, а сама приказка висміювала монахів за нерозумні проповіді [Hilding 1918, 49].

Одне з діалектних значень лексеми *deep* – хитрий, тому ФО *to be as deep as Garrick* – "бути дуже підступним, хитрим" [ED2, 564]. Приведемо синонімічні (i) *as deep as Garratt*, (3) *as deep as Garrich*, (4) *as deep as Gany*, (5) *as deep as the North*, (6) *as deep as the North Star*, (7) *as deep as Wilkes* [ED2, 49], компаративи, у яких компонент власної назви виступає еталоном крайньої хитрості.

Колір\Відтінки. У номінації *dark as Newgate knocker*, яка характеризує дуже темну ніч [ED2, 25] компонент *Newgate knocker* позначає чуб, який вуличні торговці та злодії зачісували на бік [Hilding 1918, 244].

Аномальні стани людини. Про п'яну людину кажуть *As drunk as David's sow; drunk like David's eye* (п'яний як Девідова свиня) [ED2, 44]. Вважається, що номінація походить із переказів British Apollo, I, 527, 171 1, де йдеться про дружину Девіда Джонса, яка одного разу була знайдена дуже п'яною в свинарнику [Hilding 1918, 204]. Синонімічне порівняння *drunk as Essex hogs* є згадкою про традиції прийняття алкоголю в Есексі, де *Essex hogs* локальне прізвисько на позначення жителів цього регіону [Hilding 1918, 204].

Відхилення від норми. Для того щоб підкреслити, що людина чи річ наділена якостями, які виходять за рамки норми, дуже часто використовують порівняльні звороги, у складі якого є компонент *Dick's hatband* (стрічка на капелюсі Діка) [ED2, 65]: *n. Yks. He's as queer has Dick hatband* (Він такий же дивний, як стрічка на капелюсі Діка), *as fond as Dick's hat-band* (Він такий же марний, як стрічка на капелюсі Діка), *as awkward as Dick's hatband* (Він такий же незграбний, як стрічка на капелюсі Діка), *as fine as Dick's hat-band* (Він такий же гарний, як стрічка на капелюсі Діка), *as queer as Dick's-hatband, made of pea-straw, that went nine times round, and would not meet at last* (Він такий же дивний як стрічка на капелюсі Діка, яка була обернута дев'ять разів і ні разу не зустрілась), *as cross (or as queer) as Dick's hat-band* (Він такий же перехрещений (дивний) як стрічка на капелюсі Діка), *as crooked as Dick's hatband* (Він такий же кривий як стрічка на капелюсі Діка). За даними словника англійських діалектів цей компаратив походить від застарілого звичаю дарування стрічок до капелюхів під час поховання та використовується у стосунку людей та речей, які не відповідають стандартам. Свартергрэн Т. Хілдинг схиляється до думки, що вище приведений вираз є алюзією на корону Річарда Кромвеля, яка йому не підходила за розмірами. Річард Кромвель – син Олівера Кромвеля, другий лорд-протектор Англії, Шотландії та Ірландії протягом 8ми місяців з 3 вересня 1658 по 25 травня 1659, після чого добровільно подав у відставку. Його вороги назвали його *Tumbledown Dick* (напівзруйнований Дік). [Hilding 1918, 100]. Деякі лінгвісти припускають, що *Dick* є евфемістичною заміною антропоніма *Nick*, який вживається на позначення диявола.

Стосунки між людьми. Коли говорять про дуже близькі стосунки між людьми, кохання використовують ФО *as thick as Dick and Liddy*, [ED2, 65]; *as Harry and Mary* [ED6, 88], які є варіантами номінації *as thick as as Darby and Joan* [ED6, 88]. Вважається, що Дерді і Джоан це гумористична алюзія на закохану пару, яка вперше згадується в баладі написаній Генрі Вудфолом [Hilding 1918, 326].

В контексті негативної поведінки людей, злочинної змови вживаються паремії *as great as the devil and Dr. Faustus* та *as great as old Nick and the Earl of Kent*.

В останній ФО згадується історичний персонаж *Goodwin, Earl of Kent*, який за переказами був дуже підлим лиходієм [Т. Hilding 1918, 326].

Надійність, безпека сімейних стосунків акумулюється у виразі *firm as Hodge wife*, (надійний як дружина Ходжа). Надійність Ходжової дружини підтверджувалась декілька разів єпископом [ED2, 367]. Синонімом останньої номінації є ФО з компонентом топонімом *as firm as the rock of Cashel*, де *rock of Cashel* відомий також як *Cashel of the Kings* або *St. Patrick's Rock*, історичний об'єкт ірландської провінції Munster, завдяки своєму розташуванню на горі, слугував традиційним місцем перебування ірландських королів в X – XII століттях. ФО *to be John Tamson's bairns or man* [ED6, 25] – виразник рівності. "*We're a' Jock Tamson's Bairns*" (*Lowland Scots for we're all John Thomson's children*) – паремія популярна в Шотландії та на півночі Англії, є своєрідною персоніфікацією шотландської нації. Сучасне значення ФО "всі люди однакові". Вважається, що вираз походить з промов шотландського релігійного діяча 1805 – 1840 преподобного Джона Томсона, який називав членів своєї конгрегації "*ma bairns*", "мої діти", що надало номінації змісту приналежності до певної групи. Антропонім "*Jock Tamson*" (John Thomson) типовий для Шотландії та має еквіваленти "*John Doe*", "*John Smith*", "*Joe Bloggs*" тощо.

Характеристики погоди. На позначення поганої погоди використовують номінацію *Drayton dirty fair*. Йдеться про ярмарок, який відбувався в *Market Drayton* в кінці жовтня, період, у який випадає багато опадів [ED2, 163]. Сильний дощ, який приносять східні вітри називається *Tiverton rain* [ED6, 170], де *Tiverton* назва місцевості.

Розмір. Концептуальна опозиція велике/мале знаходить свою реалізацію за допомогою компаративних фразеологізмів, де компонент власної назви природно відповідає образу еталону – чомусь відомому носію діалекта: *as big as a Dorchester butt*, "дуже товстий" [ED2, 126] (такий великий як Дрочестерські бочки), *as big as Gilderoy* (такий же великий як Гілдерой): *I wouldn't give it to j'ou if j'ou were as big as Gilderoy*,¹. Вираз зазвичай використовується як презирливий виклик. Цікавою видається мотиваційна перебудова, яку проходить ця образна номінація. Фразеологізм походить з *to be hung higher than Gilderoy's Kite*, бути покараним суворіше ніж найгірші злочинці. За даними словника англійських діалектів Гілдерой відомий злодій, який обікрав Кардинала Решельє та Олівера Кромвелля [ED2, 609]. У певний період історії існувала юридична аксіома, яка втілювалась у практику "*The greater the crime, the higher the gallows*". Чим тяжчий злочин, тим вища шибениця. У баладі страда Гілдероя описується так:

*"Of Gilderoy sae fraid they were
They bound him mickle strong,
Till Edenburrow they led him thair
And on a gallows hong;
They hong him high abone the rest,
He was so trim a boy"*

Він був повішений вище за інших тому, що його злочини були визнані найсерйознішими. Тіло знаходилось далеко від землі та нагадувало яструба (Kite) [The New York Times, Published: May 27, 1888 <http://query.nytimes.com/>] Зі словом

Tantony пов'язується ідея чогось малого, близької віддалі: *to follow one like a Tantony-pig*, близько до когось притулитись. Де сам антропонім *Tantony*, також пишеться *Tantany* [ta'ntani, tae'ntani] є частиною сталого виразу *Tantony('s-pig)* або *Anthony-Pig* "найменше та найулюбленіше порося із виводку", яке згідно традиції присвячується та захищається святим Антонієм, покровителем свинопасів. За переказами порося скрізь слідувало за святим [ED1, 61]. Номінація *Tantony* має також значення "малий дзвінок", який вішали у церкві між олтарем та навом або над порогом. Цей термін також використовується по відношенню до будь-якого маленького дзвоника. Такий дзвінок вважався символом святого Антонія та помітний на всіх його зображеннях [ED6, 30].

Багатство. *Duffs luck* – паремія виразник особливо гарної вдачі та багатства. Даф – прізвище графа Файфського, родина якого на протязі декількох поколінь накопичувала земельні угіддя [ED2, 203].

Добре\погане. Оцінна семантика реалізується широким спектром конотацій. Так, цікавим здається вислів *as fine as Phillyloo* [ED2, 360], де у внутрішній формі відображається семантична модель гарна сварка. Лексема *Phillyloo* має форми *Philliloo, pillillew, fillyloo, lillilow, pillilew* та різні значення починаючи від сімейної та сусідської сварки з криками, від скорботних волянь до радісних криків. Джерела походження номінації невідомі. [Hilding 1918, 217]. Вираз *to look like Flora in distress* [ED2, 420], мати розтріпане волосся походить із римських традиційних квіткових фестивалів, де учасниці танцювали із розпущеним волоссям [Wilkinson 1992, 399]. Про щось достатньо добре кажуть *up to Tommy* [ED6, 185]. Негативні конотації реалізуються виразом *to end in a whew, like Cawthorne feast (or wakes)*, фразеологізм використовується на позначення чогось, що завершується погано, або ніколи не закінчується. Номінація має за основу календарно-обрядову семантику. Вважалося, що в останній день *Cawthorne feast*, який продовжувався до чотирьох днів керівникам церкви необхідно було обходити межі селища з ліхтарем, з якого запалювали свічку в кінці для того щоб оголосити кінець святкування [ED6, 453].

Характеристика дії. Топонімічні образи можуть використовуватись на позначення якісної характеристики дії. Так номінація *to take a Burford bait* є відображенням побутових реалій у мові носія традиційної культури: *to take a Burford bait* (пообідати у Берфорді) – "жадібно їсти" [ED6, 16]. Селище Берфорд відоме своїми ярмарками [Fuller 1905, 5].

Характеристики людини. Образи, які передаються власною назвою дуже часто акумулюються навколо якостей людини. Найчастіше такі фразеологізми відносяться до номінативно-характерологічного типу. В діалектній фразеології людина старшого віку, яка хоче здаватись молодою *forty sa' one (save one) like Obitch's or Roden or Rowson cowl (colt)* [ED2, 470]. Іноді людина, якій минало сорок років стверджувала, що її лише 39. За Йоркшірськими переказами Тропова дружина працювала в неділю. Вираз *as busy or as throng as Throp's wife*, використовується на позначення людини, яка дуже зайнята, особливо через дрібниці [ED6, 115].

Емоції. Про веселу людину кажуть *to ride to Turra, to be riding to Turra*. Селище Тариф (*Turreff*) відоме своїми веселощами та розвагами. [ED6, 274]. Роздратування та лють представляються виразами *that flogs Dolly* [ED2, 117]; (2) *as wild as Orson*,

very wild. Stf. (J. C.W.) [ED6, 492]. Остання номінація є алюзією на історію про Валентина та Орсона, двох близнюків. Орсон був викрадений ведмедями, виріс з ними: *Orson = onrson* "маленький ведмідь"[Т. Hilding 1918, 110]. Коли людина розмовляє дивно, сердито кажуть *to tell dildrams and Buckingham Jenkins*. Вираз походить із старої легенди про Іакінгема Джекінза [Grose 1811, 201].

Отже, можна зазначити, що образна основа фразеологічних одиниць з компонентом власної назви відносно прозора, перегукується з фольклорними текстами, народними віруваннями, національним символізмом. Розглянутий вище комплекс номінацій допомагає усвідомити специфіку народних уявлень пов'язаних з характеристиками тої чи іншої власної назви, а також специфіку мотиваційних відношень у певній лексико-семантичній групі. Перспективним вважаємо дослідження календарної та обрядової лексики а також словосполучень, які позначають зооморфні та фітоморфні образи з компонентом власної назви.

В статье рассматриваются диалектные фразеологические единицы английского языка с компонентом личного имени. Основное внимание сосредоточено на реконструкции национально-культурных образов фразеологизмов, которые связываются с экспрессивной характеристикой внешних или внутренних качеств обозначаемого: поведения, внешности, способа действия и т.п. Автор постулирует, что образная основа фразеологических единиц перекликается с фольклорными текстами, народными верованиями, национальным символизмом.

Ключевые слова: *имя собственное, национально-культурная мотивация, характеризующие фразеологизмы, реконструкция образа.*

The article deals with the dialect phraseology of English with the component of personal name. The main attention is paid to the reconstruction of national-cultural images of phraseological units, which are connected to the expressive characteristics of the outer and inner features of the denoted: conduct, image, way of action and so on. The author states that the image base of phraseological units is linked to folklore texts, national beliefs and symbols.

Key words: *personal name, national-cultural motivation, characterizing phraseological units, image reconstruction.*

Література:

1. Смольников С.Н. Функциональные аспекты исторической антропониимики (на материале деловой письменности русского севера XVI–XVII веков): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.01 / Сергей Николаевич Смольников. – Санкт-Петербург, 2005. – 426 с.
2. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал: [Монография] / В.И. Супрун. – Волгоград: Перемена, 2000. – 172 с.
3. Толстой Н.И., Толстая С.М. Имя в контексте народной культуры // Язык о языке / Н.И. Толстой, С.М. Толстая; Под ред. Н.Д. Арутюновой. – М., 2000. – С. 597–624.
4. ED1, ED2, ED6 Wright J. The English Dialect Dictionary Volumes I, II, VI. – Oxford: University Press, 1898 – 1905.
5. Fuller T. The History of the Worthies of England Vol. III. / T. Fuller // London: Thomas Tegg, 1905. – 616 p.
6. Grose F. A provincial glossary; with a collection of local proverbs, and popular superstitions / F.A. Grose // London: E. Jeffery, 1811. – 406 p.
7. Hilding T. Svartengren Intensifying Similes in English / Svartengren T. Hilding // Lund: Aktiebolaget Skanska Ckntraltryckkriict, 1918. – 512 p.
8. The New York Times, Published: May 27, 1888 / *Електронний ресурс*: <http://query.nytimes.com/>
9. Wilkinson P.R. A Thesaurus of English Traditional Metaphors / P.R. Wilkinson. – London and New York, 1992. – 777 p.